

SCHULTHEISZ EMIL: ORVOSLÁS A FELVILÁGOSODÁS JEGYÉBEN

WESZPRÉMI ISTVÁN EMLÉKÉRE

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével.

A 17. század közepén Angliából kiinduló felvilágosodás racionalizmusa egész Európára áterjedvén Magyarországot is elérte. Nem csekély mértékben hatott a medicina fejlődésére és befolyásolta az egészségügy alakulását. A felvilágosodás medicinájának filozófiai alapjait nemcsak David Hume (1711–1766) és Jean Jaques Rousseau (1712–1778) a természetre és az életmódra vonatkozó ismert tanai jelentették, hanem különösen Christian Wolff (1659–1754) 1721-ben megjelent 'Vernünfftige Gedanken von dem gesellschaftlichen Leben der Menschen...' ('Okos gondolatok az ember társadalmi életéről...') című könyve. Ez a mű Leibniz gondolatait továbbgondolva ad programot a felvilágosodás jegyében fejlődő medicina elméletéhez.

Annak a periódusnak az időbeli meghatározása, amit a felvilágosodás fedőfogalmába szorítunk, a tudománytörténész számára mindig nehézséget okoz, mint általában a köztörténeti periodizáció adaptálása a tudományok fejlődésében, vagy éppen stagnálásában más korszakokban is. Magam úgy vélem, pontosabb a definíció, ha a felvilágosodás medicinája elnevezés helyett a medicina a felvilágosodás korában meghatározást használjuk. Akármint állapítjuk meg az évszámokat, mint a periódus kezdő vagy befejező terminusait, az nemigen lehet vitás, hogy a 18. század második fele, Weszprémi István működésének időszaka, valóban a felvilágosodás kora, melynek ő jellegzetes reprezentánsa. Nemcsak kora medicinájának tudósa, elmélyült recipiense a történeti és filozófiai irodalomnak is, aki a „celeberrimus Christianus Wolff” írásait¹ éppoly jól ismerte, mint az angol és francia filozófusokat, jóllehet itthon Hatvani István még tiszta cartesianus filozófiát adott elő.

Az 1686 és 1790 közötti időszak eseményeiből a hazai egészségügy fejlődése szempontjából két nagyjelentőségű momentum mondható meghatározónak. Az egyik a helytartótanács létrehozása. Működésével az addig szétszórt, kevés helyen működő egészségügyi szervezet helyén létrejön a közegészségügy központi irányítása, ami a későbbi, aránylag jól működő állami közegészségügyi ellátás és irányítás kialakulását jelenti. Ennek a központi irányításnak, illetve ellenőrzésnek egyik példáját Weszprémnél láttuk. Ő volt az első, akinek hazatérése után, orvosi gyakorlatának engedélyezéséhez vizsgát kellett tennie. Perbegg Károly a helytartótanács főorvosa két órán keresztül faggatta, az eredmény a teljes elismerés volt. A másik fontos mozzanat a nagyszombati egyetem orvosi karral történő kiegészítése. A kar felállításáig, mint ismeretes, a magyar orvosképzés számára csak egy

¹ Weszprémi István: Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. III. Viennae, 1781. Magyar fordításban: Magyarország és Erdély orvosainak életrajza. Második száz. Második rész. Ford.: Kövári Aladár. Bp., 1968. p. 946.

lehetőség kínálkozott, s a protestánsok számára még hosszú ideig maradt is, külföldi egyetemek látogatása. 1769 és 1779 között évente 25–35 protestáns diák kért kiutazási engedélyt, amit egy évre kaptak. A megújítást évente újból kellett kérelmezni. Ez a külföldi stúdium nem egyszer valóságos peregrináció, vándorlás volt, mint azt éppen Weszprémi tanulmányainak útja mutatja, aki stúdiumai során Zürich, Leyden, Cambridge, Oxford, London egyetemeit látogatta és végül az utrechti egyetemen promoveált.

Külföldi tanulmányait megelőzően került kapcsolatba egy szerencsés véletlen és jó ajánlások révén van Swietennel, a birodalom nagytekintélyű protomedicusával. Ő irányította az orvosi pályára a még határozatlan diákokat és ajánlotta be zürichi professzor barátjához, Johann Gesnerhez. Tudjuk, hogy van Swietennek nemcsak az egyetem orvosi kara révén volt befolyása a magyar orvosok képzésére. Külföldi tanulmányait gyakran támogatta és bizonyos esetekben irányította, széles külföldi kapcsolatait nem egyszer felhasználta érdekükben. Talán furcsa megjegyzés, de nem alaptalan, mások ellenpéldáit és a restrictiv intézkedéseket ismerve, ha segítségnek tekintem, hogy útjukat soha nem gátolta. Weszprémi tanulmányait éveken át különös érdeklődéssel követte.²

A hazai orvosi kar működését megelőzően volt Magyarországon is, mint több más európai országban, egy praeakadémiai iskolázás, orvosi magániskolák formájában. Ez inkább csak előkészítő volt, mégsem hanyagolható el jelentősége, mert azok számára, akik eredményesen látogatták, pl. Gömöri Dávid, Komárom megye főorvosa, vagy Fischer Dániel, Szepes megye és Késmárk szab. kir. város főorvosa magániskoláját, a külföldi egyetemi stúdium ideje jelentősen rövidülhetett.

Az említett két esemény, az orvosi kar felállítása és a közegészségügy helytartótanácsi irányítása közül az előbbi még nem érinthette Weszprémi pályáját. Annál inkább játszott szerepet Weszprémi, nem utolsósorban írásai révén, a központilag irányított közegészségügyi állapotok befolyásolásában, az egészségügyi felvilágosításban és a nevelésben általában. Irodalmi munkássága hű képe mind a korszak szakirodalmának, mind pedig az egészségügy és az orvoslás terén is túlmenő ismeretterjesztő irodalom műfajának, mely 17. századi kezdetek után ekkor bontakozott ki a maga teljességében.

*

Ha a 18. század medicinájára jellemző teóriákon és szisztémákon kívül születtek máig ható, gyakorlatra váltható gondolatok a felvilágosodás jegyében, úgy azok egyike kétségtelenül az oltás.

Ennek a himlőn túl más betegségeknél, így a pestisnél való alkalmazása, amint az Weszprémi 'Tentamen'-jének fejtegetéseiből kitűnik, minden empirikus indíttatása mellett a ráción alapuló gondolat. Éppen ezért Weszprémi par excellence szakirodalmi munkái közül különös figyelmet érdemel a pestis megelőzéséről, a pestis elleni védekezésről szóló tanulmánya.

A 18. század első felében, kisebb mértékben a század egész folyamán újabb és újabb hullámban lepi el a pestis csaknem egész Európát. „Századunk eleje olyan szerencsétlen volt, hogy a szörnyű pestis majdnem egész Európát bejárta a legbelsőbb megyéig...” – írja Weszprémi.³

Az 1719–1720. évi nagy marseille-i járványt követően majdhogynem endémiás gócok alakulnak ki. Nem csökken a kelet felől érkező infekció ereje sem. Magyarországot mindkét irányból eléri a „ragadványos nyavalya”, melynek problematikája mind a teoretikus, mind a praktikus medicina középpontjába kerül. Ennek megfelelően jelennek meg újra igen nagy számban a pestisiratok. Színvonaluk nagyon különböző, tudományos értékük, originalitásuk

² Schultheisz Emil: Gerard van Swieten. = Orvosi Hetilap, 1962. p. 127. skk.

³ Weszprémi István: Succincta... III. köt. id. kiad. p. 63.

nagyobbrészt erősen vitatható, még a prevenció akkor már századok óta ismert formáinak vonatkozásában is. A pestis elleni védekezést tárgyaló és a pestis dúlása idején ajánlatos magatartást tanácsoló népszerű felvilágosító könyvek, traktátusok sokaságával találkozunk, melyekben, mint pl. Gömöri Dávid 1739-ben megjelent 'A pestisről való tanátslás' című könyvecskéjében dominál a deisztikus felfogás. Van közöttük azonban néhány, a kor tudományos színvonalának megfelelő írás. Ilyen munka Wespzprémi István még Londonban írt és kiadott (1755) 'Tentamen de inoculanda peste' című értekezése.⁴ Ebben merőben új gondolatot fejteget.

Mióta Lady Wortley-Montagu – Anglia törökországi követének felesége – 1721-ben Konstantinápolyból Angliába visszaérkezve az emberi himlő inoculatiojának keletről hozott, nem mindig veszélytelen, de esetenként kétségtelenül hatásos eljárásával megismertette hazája érdeklődő fizikusait, állandó vita folyt az angol orvosok között a variolizáció gyakorlatáról. (Mint ismeretes, ennek továbbfejlesztett változata a Jenner-féle vaccinatio vetett véget 40 év múlva a vitának.)

Maga a variolizáció Magyarországon már a 18. század elején sem volt teljesen ismeretlen. Raymann János Ádám, Eperjes város főorvosa, az 1717. évi felső-magyarországi himlőjárványról a boroszlói tudós társaság annaleseiben írt beszámolójában arról tudósít, hogy kétéves kislányát a görög és örmény kereskedőktől tanult eljárással beoltotta. Erről Wespzpréminek tudomása volt.

A himlőoltás mintájára Wespzprémi a 'Tentamen'-ben a pestis elleni védőoltást ajánlja, annál is inkább, mert mint írja: „...ha van ország, melynek a pestis elleni inoculatioira szüksége van, ez éppen az én hazám”.

Ez az írás lényegileg különbözik jóformán minden akkori pestisirattól, éppen az inoculatio alkalmazásának gondolata miatt. Joggal nevezte a nagynevű osztrák orvostörténész, Max Neuburger Wespzprémit „az antitoxicus therapia magyar előharcosának”.⁵ A londoni Monthly Review-ban megjelent recenzió még azon évben elismerően ír a könyvről, az ötletet kedvezően fogadták.⁶ Azért különösen fontos a 'Tentamen' racionális-természettudományi gondolata, mert a „lázaknak”, a „pestilentiáknak” és az epidemiáknak egészen a 19. századig nem volt egységes tana, így a pestisnek sem, annak ellenére, hogy Athanasius Kircher 1658-ban a Scrutinium Pestisben lefektetett vizsgálatai szerint a járványos betegségek egyértelműen „mikroorganizmus” okozta betegségek. A szervezet speciális védekező mechanizmusának teóriája, a vis medicatrix naturae általános koncepciójánál precízebb és célzottabb elképzelések formájában már a 17. században sem volt az orvosi gondolkodástól idegen Ysbrandus van Diemerbroek (1609–1674) utrechti professzor a barockmedicina neves teoretikusa és tapasztalat gyakorló orvosa, a bubopestis symptomatológiájának egyik legjobb ismerője, azon a véleményen volt, hogy bizonyos esetekben, pl. a láz nélkül zajló bubopestisnél a szívnek oly nagy a védekező ereje, hogy a keringésbe jutó pestismérget egyenesen az emunctoriumokba préseli, mielőtt az az egész testben elterjedve lázat okozhatna.⁷ Wespzprémi a 'Tentamen'-ben természetesen nem idézi, hiszen teljesen más mechanizmusról van szó, noha munkáit jól ismeri.

Az egész európai pestis irodalom szerzői számára valójában a 18. század második feléig a párizsi egyetem 1348 októberében kelt Compendium de epidemia-ban kiadott szakvéleménye volt az irányadó. Erre építik tanácsaikat a pestistraktátusok, utasításait a pestisordok.

⁴ A Tentamen keletkezéstörténetének részleteit lásd Vida Tivadar kitűnő tanulmányában: Vida Tivadar: A 33 éves Wespzprémi István javaslata a pestisoltás megkísérlésére. = Communicationes de Historia Artis Medicinae 75–76 (1975) pp. 125–137.

⁵ Neuburger, Max: Die Vorgeschichte der acuten Infektionskrankheiten. Wien, 1901. p. 35.

⁶ The Monthly Review (London), July 1755, 77 sequ.

⁷ Diemerbroeck: De peste libri quatuor, hist. IX., Annotatio. Arnheim, 1644. (1721-ig ez a könyv öt kiadást ért meg. Magam az 1721-i genfi kiadást használtam.)

Abban a korban, mely minden racionalizmusa mellett egy újabb religiozus hullám gyakran intoleráns jegyeit is mutatta, melyben a protestáns egyetemek orvosi fakultásain is kimutathatóan erős volt a pietizmus befolyása, a Weszprémi által kifejtett kizárólag természettudományos gondolatok, különösen egy obskurus aetiopathogenesissű kór kapcsán, igen nagy figyelmet érdemelnek.

Az általam ismert 18. századi magyar pestis-irodalomban mindössze egyetlen írásban akadtam – 15 évvel a 'Tentamen' megjelenése előtt egy, bár nem azonos, de hasonló védekező eljárásra történő – halvány utalásra. Ez Eöttevényi Nagy György 1740-ben megvédett inaugurális disszertációja: 'De Peste'. A természettudományos magyarázatra és ennek megfelelő eljárásra való törekvés mellett a disszertációban igen erős pietista hatás érződik. Nagy György disszertációját Simon Paulus Hilscher elnöklete alatt védte meg Jénában 1740 februárjában. A sydenhami tanok alapján áll, de elfogadja a lipcei Rivinus professzor eltérő véleményét is. Diemerbroek pestisről írott munkájára disszertációjában több helyen hivatkozik. Mindkét véleményhez hozzáfűzi, és ez az, ami a 18. században nem túl gyakori, hogy a kórképet jelentősen alakítják „az egyedi és egyéni természeti erők...” Az egyéni védekezés (elképzelhető) artificialis és speciális erősítéséről ír, nem pedig az akkor divatos Stahl-féle „vis medicatrix naturae” elvét taglalja. Fejtegetése nem áll távol az inoculatio gondolatától, ha azt expressis verbis nem is mondja ki. Nagy György disszertációja ma irodalmi ritkaság,⁸ Weszprémi azonban, mint a 'Succincta'-ból kitűnik, olvasta.

Weszprémi később is nagy érdeklődést mutatott a pestis kórtana és járványtana iránt. Az orosz cári udvarban nagy karriert befutott magyar orvos, Peken Keresztély egy 1775. december 12-én kelt levélben számol be Weszpréminek a szmolenszki pestisjárvány kapcsán szerzett tapasztalatairól. Erről a hosszantartó, súlyos járványról, az ennek kapcsán szerzett tapasztalatairól, tulajdonképpen a pestis problematika egészéről, Peken könyvet írt. Ezt még kézirat formájában ismerte meg Weszprémi és dolgozta fel a 'Succincta'-ban.⁹

*

Weszprémi irodalmi munkássága igen szerteágazó. Neki köszönhető az első magyar nyelvű szülészettel foglalkozó munka. 'A Bábamesterségre Tanító Könyv' 1766-ban hagyja el a nyomdát. Ez Crantz bécsi szülészstanár könyvének fordítása és bizonyos mértékig a hazai viszonyokhoz való adaptálása. A Weszprémi-féle kiadáshoz van Swieten írt előszót. Két évtized múlva (1789) jelenik meg az első magyar nyelvű élettani tankönyv, Rácz tollából, a 'Physiologiának rövid Summája'. Van Swieten a „közjó és a hasznosság” elvét a holland polgári felvilágosodásból hozta magával. Ezt a közjót volt hivatva szolgálni a felvilágosító-tanító irodalom. Van Swieten hatására kezdte el népfelvilágosító írásait Weszprémi Debrecenben, ami nemcsak az orvosi, illetve egészségügyi irodalomra szorítkozott, amint azt pl. 'A gazda ember könyvetskéje' (1768) mutatja. Weszprémi egyik legnagyobb hatású

⁸ Weszprémi az utrecht-i egyetemen beiratkozottak között említi Nagy Györgyöt, aki 1737-ben már a jénai egyetem hallgatójaként jelentkezik promótióra, a kari album szerint 1739. december 7-én (Succincta... IV. köt. id. kiad. p. 315.). Nagy György gondolata, illetve hasonlata a pestist és himlőt illetően: Diss. paragr. V. pag. 8., a pestisméreg eliminációjára vonatkozó egyéni elgondolásának elméleti, némileg filozofikus alapja: „Quodvis agens non agit ad activitatis sue modum, sed ad modum receptivitatis subiecti” („A »ható« nem saját hatásmódja szerint hat, hanem úgy, ahogy az alany fogadja hatását”), paragr. XVII., pag. 17. Diemerbroeckre való hivatkozásai: paragr. V. és XXVI. a circulatio specifikus effektusaira vonatkozóan paragr. XVII. Disszertációjának hazai példánya nem ismeretes, a jénai egyetem könyvtárában bukkantam rá. A British Museum könyvtárában őrzött példány másolatát Eöttevényi Nagy György kései rokona, dr. Eöttevényi Tibor volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Eöttevényi dr. tulajdonában van a második ismert eredeti példány. Az értekezés részletes elemzése, összehasonlító vizsgálata és feldolgozása folyamatban van.

⁹ Weszprémi és Peken kapcsolatairól és levelezéséről, valamint Peken munkásságáról bővebben lásd: Schultheisz Emil – Tardy Lajos: Fejezetek az orosz–magyar orvosi kapcsolatok történetéből. Bp., 1960. pp. 58–73.

pedagógiai-felvilágosító írása a 'Kisded gyermekek nevelésekről való rövid oktatás' (Kolozsvár 1760), Szekfü Gyula szerint is a magyar művelődéstörténet jeles emléke.¹⁰ A „rövid oktatásban” erélyesen kikel az egészségügy terén uralkodó ősi szokások, babonák és általában a konzervativizmus ellen. A gyermeknevelésnek szerinte az a baja, hogy ez ideig:

„...a kedvező anyákra és tudatlan dajkákra bízott, azok pedig a csecsemő kisdedekkel okosabban bánni nem tudnak, hanem amint nagyanyjoknak régi, megrögzött helytelen rossz szokásokból tanulták, – ellenben ritka az, aki értelmes orvosdoktornak tanácsával kívánnak élni máskor, hanem midőn megbetegednek, holott arra kellene vigyázni kiváltképpen, hogy meg ne betegednének és a nyavalyáktól eleve oltalmaztatnának”.

Hevesen kikelt az elavult szokások, fejlődés gátló szoros pólyák ellen, meg hogy úriasszonyok „elunják” magukat gyermekük táplálásával, amivel „bizonyára egyenesen a Természet ellen vétkeznek”. Így érkezik meg hazánkba a nagybetűvel írt „Természet”, mint a racionális életmód szabályozója. A könyv közli van Swieten approbatioját. A magyar nyelvű könyvet pártfogójának, van Swietennek küldte meg, akinek köszönő latin soraiban meglepetéssel olvassuk: „Lubens fateor, me nondum Hungaricam linguam, quam amo, tam bene intelligere...” („még nem értem olyan jól a magyar nyelvet, mint szeretném...”), pedig olyan jól érti, hogy minden nehézség nélkül olvassa a magyar szöveget. Hogy finomságait is megértette, tanúsítja, a felvilágosítás kapcsán a „női együgyűsége” vonatkozó megjegyzése:

„Ennek a munkácskának hasznossága megérdemli, hogy közkinccsé váljék. Igaz, hogy könnyebb Hercules kezéből kicsavarni a dorongot, mint az asszonyokat előítéleteikről leszoktatni.”

Weszprémi munkáiban nem nehéz felismerni van Swieten ideáit, melyeket ő ekkor már tekintélyes számú művelt orvostársával, majd kitűnő tanítványaival együtt terjesztett nálunk.

Szakirodalmi munkássága már saját korában nagy elismerésben részesült. Ezt tanúsítja az említett angol recenzió kívül az a körülmény, hogy egyes munkáiban leírt megfigyeléseit, megállapításait két olyan tudós kortársa is citálja, mint Albrecht von Haller 'Elementa physiologiae' (1777) című könyvében, illetve Morgagni a 'De sedibus et causis morborum per anatomen indagata' (1761) című valóban korszakalkotó művében. Ez az elismerő hang csendül ki számos hozzá intézett levélből. Az Anton Störck bécsi professzorral, az osztrák örökös tartományok protomedicusával váltott levelek mellett főként van Swieten levelei tükrözik ezt az elismerést. Van Swieten többször biztosítja bizalmáról is. 1770-ben Bécsben kelt levelében felhívja Weszprémit, hogy mindent gyűjtsön össze, amit az orvosok a magyarországi és erdélyi gyógyvizekről írtak. Van ebben a levélben egy igen figyelemreméltó mondat:

„Ne félj a bécsi cenzúrától, a tudósoknak mindig kedvez. Csak a csirkefogók számára félelmetes.”¹¹

Tény, hogy az orvosi könyvek ellenőrzése, mind a külföldről behozottak esetén, a hivatalos szóhasználat szerinti revisio, mind a birodalom nyomdáiból kikerült művek cenzúrája van Swieten idején Bécsben liberális volt.¹² Bécs az európai új szellemnek utolsó állomása volt Magyarország felé, másrészt „a magyar irodalom és művelődés szempontjából a Lajta sohasem vált határrá, orientációit a Habsburg keret sem zavarta, sőt a kereten átnyúlva Európa occidentis szerves része volt”.¹³ Még inkább így volt ez a tudomány és az orvostudomány vonatkozásában.

Weszpréminek számos cikke jelent meg különböző újságokban, folyóiratokban, tudományos társaságok kiadványaiban. A folyóiratok, mint a felvilágosításnak és nem ritkán a

¹⁰ Hóman Bálint – Szekfü Gyula: Magyar történet. 5. köt. Bp., 1936. pp. 22–23.

¹¹ Weszprémi és van Swieten kapcsolatáról lásd még: Eva H. Balázs: Van Swietens Ideen und die ungarische Gesellschaft. In: Van Swieten und seine Zeit. Hgb. E. Lesky. Wien, 1973. pp. 164–174.

¹² Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1980. p. 129.

¹³ Szűcs Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Bp., 1983. p. 117.

szakképzésnek is hordozói, a 18. században jól ismerten fontos szerepet töltöttek be. Kezdetben latin, később nemzeti nyelveken. A hazai előzmények között már 1732-ben találunk erre vonatkozó tervet. Fischer Dániel orvos-természettudományi folyóirat kiadására tett kísérletet. Az ebben való részvételre felszólító 'Epistola invitatoria eruditae Pannoniae dicata', bár jó visszhangot keltett, valójában eredménytelen volt. A monarchia valamennyi országából közölt cikkeket a bécsi központú 'Allergnädigs privilegierte Anzeigen aus sämtlichen kaiserlich-königlichen Erbländern' (1771–76). Munkatársai között találjuk Weszprémit, aki cikkírója volt a 'Merkur von Ungarn' (1786–87) és az 'Ungrisches Magazin' (Pozsony 1781–87) című lapoknak. 1791 és 1798 között utóbbi 'Neues Ungrisches Magazin' néven jelent meg. A cél azonban már akkor is az volt, hogy a magyar tudomány gondolatai magyarul jelenhessenek meg. A magyar tudományos élet fellendítésére megállapodás született a budai pálos-rend székházában 1799-ben tartott találkozáson a Hazafiúi Magyar Társaság létrehozására. A részt vevők között, a Bessenyei vezette írók mellett, ott találjuk a hazai medicina és természettudományok képviselői között Hatvani Istvánt, Rác Sámuel és Weszprémi Istvánt. A Társaság sohasem kezdte meg működését és magyar folyóirat is csak öt év múlva indult meg. A magyar nyelvű sajtó kezdeténél is ott találjuk Weszprémit. Egyik szerzője volt az 1784–1786 között megindult, a jozefinista politikát támogató, a fiziokrata elképzeléseket helyeslő 'Magyar Kurir'-nak. Az újság azért jelent meg Bécsben, mert ott a szerző gondolatait kevésbé kötötték a magyarországi rendi és egyházi kiváltságok.

Itt kell arról szólnom, hogy több orvostörténész Bécs és van Swieten iránti túlzott lojalitással vádolja Weszprémit. Tény azonban, hogy Bécs, mint arra utaltam, sok tekintetben liberálisabban kezelte a tudományos életet és annak irodalmát, mint a hazai konzervatív rendi és egyházi körök. „Aki az országban egyénileg, kevesedmagával, hatalom nélkül az újat képviselte, az a segítséget Béctől várta.”

Erre a tényre a korszak legjobb ismerője, Kosáry Domokos több ízben is rámutatott. Magyarázata az, hogy Bécs tudományos életét progresszív szemlélet jellemezte, ami a felvilágosult abszolutizmus reformtörekvései iránti szimpátiában nyilvánult meg. Éppen Weszprémi és van Swieten viszonya példázza ezt legjobban.¹⁴

Weszprémi főműve Magyarország és Erdély orvosainak négykötetes rövid életrajza.¹⁵ A 'Succincta' minden mozzanata a keletkezéstörténettől az elemzéseken és műfaji tanulmányokon át a részletes elemzésekig jól ismert. Elég csak a nagynevű német professzorra, Baldingerre utalnom, aki már a 'Succincta' tervének ismeretekor a hírességek sorába iktatta Weszprémit 1768-ban megjelent nagyszabású bibliográfiai művében.¹⁶

Jóllehet legjelentősebb alkotása orvostörténeti opusa, a klinikus Weszprémi természettudományos orvosi szemléletét tükröző írásai is maradandó emlékei a hazai felvilágosodás irodalmának. Különösen igaz ez a pestis oltásról szóló értekezése és az abban kifejtettek. A 'Tentamen'-ből, a par excellence orvosi eljárásról írottak mellett, kitűnik annak az új, felvilágosodott szellemet tükröző alapgondolata: a hazafias érzésre apelláló államra, a közjó eszméje és az egyes ember egészségének megóvására irányuló törekvés. Ennek szolgálatában áll a felvilágosodás jegyében buzgólkodó orvoslás, ezt képviseli Weszprémi István.

¹⁴ Kosáry Domokos id. műve p. 407.

¹⁵ Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. 1–4. Lipsiae–Viennae, 1774–1787.

¹⁶ Baldinger, E. G.: Biographien jetztlebender Ärzte und Naturforscher. Jena, 1772.